

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ОЛЕКСАНДРА РИСАКА

Охарактеризовано загальні культуромовні параметри творчості О. О. Рисака, особливості його індивідуально-творчої манери як талановитого митця слова і глибокого науковця.

Ключові слова: норми літературної мови, ортологія, культура української мови, індивідуальний стиль письменника.

Pavlenko L. Problems of Ukrainian Culture in Oleksander Rysak's Creative Work. The article describes general cultural-linguistic parameters in O. O. Rysak's works and the particular features of his individual and creative manner as of a gifted word artist and a deep scientist.

Key words: norms of a literary language, orthology, culture of the Ukrainian language, an individual style of the author.

Культура мови як універсальне лінгвістичне поняття охоплює значне коло ознак і сутностей. Це не лише дотримання норм літературної мови, тобто реалізація прагнення до лексико-фразеологічного, орфоепічно-фонетичного, орфографічного, морфологічного, синтаксичного і стилістичного ідеалу, а й усвідомлення авторитетності рідної мови, дотримання фактичної правильності, чіткості, доцільності, логічності, мовноетикетних приписів, формування чуття мови [5, 263]. І за цим усім – усвідомлення величезної ваги слова в інтелектуальному житті людини, у її вихованні, розбудові мислительної й почуттєвої сфери, формуванні ментальних характеристик, тобто того, що возвеличує дух людини, підносить її над приземленим існуванням – розуміння ролі мови в духовному світі людства взагалі й конкретної людини зокрема. Усі ці ортологічні й соціолінгвістичні параметри загалом і кожен індивідуально варті в контексті наукової, публіцистичної, художньої творчості Олександра Опанасовича Рисака окремої розмови. З другого боку, препарування сказаного, написаного, відчутого цим філологом теж є справою невдячною, бо його слово, його думка говорять самі за себе. Заявлена назвою пропонованої роботи проблема наразі може бути зреалізована в загальних рисах як своєрідна інтродукція до пізнання світу слова Олександра Рисака.

У тому, що випускники Луцького державного педагогічного інституту й Волинського державного університету імені Лесі Українки стали справжніми філологами, перебільшити роль Олександра Опанасовича неможливо. Його ґрунтовні та глибокі лекції формували їх професійні уподобання, його самовідданість і подвижництво в праці спонукали до наслідування. Він навертав молодих “у свою віру”, не докладаючи для цього особливих зусиль. Це робили за нього його високопрофесійна праця, чуле серце, глибока й усебічна ерудиція. У спогадах колишніх студентів про *alma mater* завжди присутній О. О. Рисак. І все це було освячене духом високого й мудрого, щирого та пристрасного слова, мови, яка для нього була не просто будівельним матеріалом для літератури, а мала набагато важливіше призначення.

Мовознавці різних часів не можуть дати відповіді на запитання, звідки пішло слово, дар мови, даний людині природою, Богом, і для чого? Усім, хто був свідком мовотворчості О. О. Рисака, завжди здавалося, що Олександр Опанасович привідкрив цю магічну завісу таїни Слова, він знав, що сказати, як сказати; слово нашого українського Златоуста не лише зачіпало естетичне чуття слухачів, дарувало інтелектуальні перли-скарби, а й бентежило душу, порушувало душевний спокій, тривожило серце, і невіддільні одне від одного мовознавство та літературознавство як дві іпостасі її величності філології співіснували в його житті.

Усіх, кому на життєвому шляху зустрічався Олександр Опанасович Рисак, вражали його знання, глибоке й глибинне зачудування словом. Його мовна палітра – усна й писемна, книжно-літературна та розмовна – без вишуканих, штучних ораторських спецприйомів органічно, енергійно, нездевальвовано вводила співрозмовника (і досвідченого вченого, і студента-неофіта) в царину слова.

Може, це було визначено долею. Народжений у родині холмщаків, де родинне поклоніння рідному було оповите атмосферою чужинського несприйняття його мови й віри, він з дитинства усвідомив, що **свій** дух, **своє** слово слід берегти. І те, що було закладено родиною, батьками, сімейним вихованням, розвинулося та збагатилося пізніше і самоосвітою, і талановитими педагогами-патріотами, що траплялися на його шляху.

Коли читаємо його рецензії, відгуки, коментарі, аналітичні наукові праці, перед нами постає не холодно відсторонений інтелігент-

естет, а небайдужий інтелектуал, який не лише аналізує, коментує написане колегами-філологами чи письменниками, а й виступає навіть своєрідним співавтором естетики рецензованого слова. Його рецензії на роботи колег – це щирий, зацікавлений, вдумливий аналіз, а подекуди й коментар – фактично й лінгвально багатий, за яким – не лише образ і манери того, кого рецензують, а не меншою мірою й рецензента. Такі рецензії й наукові відгуки, подекуди не завжди стандартизовані, відомі в українській філологічній науці (згадаймо хоча б праці такого типу визначного майстра слова Максима Тадейовича Рильського). Критична спадщина Олександра Рисака теж може бути еталоном розуміння художнього слова й досконалого володіння ним. Учитуємося у слово про “сивого барда осінньої печалі” Костя Шишка: “К. Шишко – поет високого рівня версифікації. Він вдало послуговується, немов той Дант, терцинами. До речі, щось кантівське було у самому Костеві. Гострота погляду. Нещадний присуд. Тонке відчуття гріховності і фальші. Непоступливість. Та й, зрештою, безпритульність, бездом’я” [3, 99].

Намагання бути точним, точнішим, найточнішим у словесному малюнку породжувало вживання досконалих рядів, які вражають точністю і вишуканістю мислі:

*Процокало, промчало, проспівало,
Проникло, просвітило, проячало,
Прожебоніло, просто промовчало...
Привидилось?
А чи було й пропало?
.....
Пролізло, проповзло, прошкандибало,
Прошвендялось, прокралось, просичало,
Щось прогнусавило і навіть пробурчало...
Приснилось? Чи і таке бувало [4, 60].*

Як живий, нерідко постає образ автора навіть зі скупих епістолярних рядків. Наприклад, із листа до професора Володимира Качкана: “Привіт, Володимире! Отримав таку дорогу для мене бандероль. Незмірно дякую. То буде справді окраса моєї лабораторії. **Показую, розповідаю, гонорююся**” [1, 16].

Прикро, що не записано те, що тільки звучало й пішло у вічність і десь далеко в безконечному просторі та вічності відлунює досконалістю і мудрістю слова.

Уражають поетичні мініатюри поета (на кшталт японських хоку), у яких викристалізовується думка й образ:

*Соборна – значить спільна, тільки чом це
До різних храмів йдуть брати і сестри? [2, 40].*

*Йде голодний, корчиться від сміху,
А сльоза на віях шелестить [2, 40].*

*Вродили яблуні цьогоріч –
Багато буде відкриттів [2, 35].*

*Чим більше мовчимо, тим більше дум крилатих.
Мовчання для розумного, як свято [2, 35].*

Аксіомою є те, що найбільші відкриття людство робило на стикуванні наук. Саме в цій проекції маємо аналізувати вдалі й продуктивні спроби науковця й письменника (а ці дві найважливіші іпостасі О. О. Рисака органічно та нероздільно поєднані). Синтез мистецтва як предмет наукових студій присутній і в його поетичних творах:

*Квінтами падає дощ,
Ронить донизу дієзи [2, 34].*

*Падає листя на трави,
Росами вкриті покоси.
Сурми ноктюрни заграли...
Осінь [2, 32].*

Встаю до сходу сонця – і день у соль-мажорі [2, 33].

*Згубилась пара до і соль –
І де та звучна квінта?
Я їх на яблуні знайшов:
Гойдались, наче діти [2, 11].*

В Олександра Опанасовича Рисака, митця і науковця, небагато творів, присвячених власне Слову:

*Час заблудився в лабіринтах долі,
Шукаючи нову тернову віть.*

*В холоднім Слові, у порожнім Слові
Чийсь гріхи, мов загадка століть [2, 28].*

Або

*У нашій мові – синь небесна,
У нашій мові – дзвін роси.
Розіп'ята, вона воскресла,
Щоби народ свій воскресить,
Щоби утвердитись у вірі
І не згубитись у віках.
Допоки мислю, нею мрію
Per aspera ad astra шлях! [2, 31].*

За цим лаконізмом – не лише замилювання мовою, а й тривога за неї, за долю Слова в найвищому його значеннєвому сенсі.

Серед улюблених слів автора – **одержимість, шаленство**. Напевно, саме вони якнайточніше відобразили його “єднання пристрасті і чарівного слова”, його творчий політ, такий яскравий і раптово так рано перерваний.

Про Олександра Рисака неможливо говорити в минулому часі. Слово *майстра* надихає та живить і його учнів, і його колег. Саме про таких Ліна Костенко писала:

*При майстрах якось легше.
Вони, мов атланти,
Держать небо на плечах.
А то ж і є висота.*

Література

1. Качкан В. Як важко пробивається весна // Олександр Рисак – педагог, науковець, письменник: Публіцистика, поезії / Упоряд. В. Т. Денисюк.– Луцьк: Надстир'я, 2004.– С. 9–20.
2. Рисак О. Сьома нота печалі: Поезії.– Луцьк: Волин. обл. друк, 2003.– 52 с.
3. Рисак О. Сивий бард осінньої печалі // Олександр Рисак – педагог, науковець, письменник: Публіцистика, поезії / Упоряд. В. Т. Денисюк.– Луцьк: Надстир'я, 2004.– С. 83–100.
4. Рисак О. О. Не сотвори собі кумира: Поезії.– Луцьк: Надстир'я, 1996.– 64 с.
5. Українська мова. Енциклопедія.– К.: Укр. енцикл., 2000.– 752 с.